

Alaikäisen nuoren päihteiden ongelmakäytön prosessi

TEKSTI | Toni Ranta

OHJAAJA | Virpi Välimaa

Alaikäisten nuorten päihteiden käyttö on monisyinen ilmiö, joka kytkeytyy yhteiskunnallisiin ja rakenteellisiin tekijöihin sekä yksilön kehityksellisiin vaiheisiin, perhe- ja kasvuympäristön piirteisiin. Vaasan ammattikorkeakoulun hyvinvoinnin asiantuntija YAMK-tutkinnon opiskelija Toni Ranta tutki sosiaali- ja terveystieteiden ylemmän ammattikorkeakoulun opinnäytetyössään ammattilaisten näkemyksiä Etelä-Pohjanmaan hyvinvointialueen alaikäisen nuoren päihteiden ongelmakäytön prosessista ja miten ammattilaisten mielestä prosessia tulisi edelleen kehittää.

Alaikäisten päihdepalveluissa on havaittu merkittäviä puutteita palveluiden kattavuudessa, saatavuudessa ja toimivuudessa. Tämä on luonut tarpeen kehittää alueellisesti yhtenäisiä ja käytännössä toimivia hoitoprosesseja. Etelä-Pohjanmaan hyvinvointialue aloitti toimintansa vuoden 2023 alussa, jolloin alueelta puuttui systemaattinen toimintamalli alaikäisten päihteiden käytön hoitoon. Tämä laadullinen tutkimus sai alkunsa opinnäytetyön taustalla olleesta tarpeesta vastata palvelujärjestelmän kehittämishaasteisiin ja tukea ammattilaisten työtä selkeällä, pysyväksi juurtuvalla ja asiakaslähtöisellä hoitoprosessilla.

Alaikäiset ja päihteet

Nuoruus on kehitysvaihe, jossa päihteiden käytöllä voi olla erityisen haitallisia vaikutuksia yksilön fyysiseen ja psyykkiseen terveyteen (Väestöliitto, 2023). Päihteillä tarkoitetaan alkoholia ja muita aineita, joita käytetään päihtymistarkoituksessa (Finlex, 1986). Näillä psykoaktiivisilla aineilla on vaikutuksia keskushermostoon ja mielentoimintoihin, ja niiden vaikutusten kesto ja voimakkuus riippuvat muun muassa aineen puoliintumisaikasta, käyttäjän iästä, sukupuolesta sekä käytön määrästä ja säännöllisyydestä (EHYT ry, 2024, s. 13).

Nuoren elimistö ja aivot ovat vielä kehitysvaiheessa, mikä lisää päihteiden aiheuttamien terveyshaittojen riskiä verrattuna aikuisiin (Nuortennetti, 2022). Esimerkiksi mielihyväkeskus on murrosiässä erityisen herkkä, ja monet päihteet vaikuttavat siihen samalla tavalla, mikä lisää riippuvuuden kehittymisen todennäköisyyttä (Väestöliitto, 2023). Nuorten erilaiset tavat hankkia ja

käyttää päihteitä aikuisiin verrattuna herättävät huolta ja korostavat ennaltaehkäisyä sekä varhaisen puuttumisen tarvetta (Silén ja muut, 2022, s. 379).

Tutkimusten mukaan päihteiden käytön ehkäisyohjelmat hyödyttävät kaikkia nuoria, eivät ainoastaan riskiryhmiä (Kristjansson ja muut, 2013). Pandemia-aikana nuoruuden merkitys päihdekäyttötottumusten muotoutumisessa on korostunut entisestään (Layman ja muut, 2022). Laaja-alainen, nuoruuden kehitysvaiheeseen mukautettu ja ekologinen ehkäisytyö on kansanterveyden näkökulmasta tärkeää (Torrejón-Guirado ja muut, 2024). Nuorten kiinnittyminen sosiaalisiin verkostoihin ja mielekkääseen vapaa-ajan toimintaan, kuten urheiluseuratoimintaan, näyttäisi olevan yhteydessä vähäisempään päihteiden käyttöön (Hautasuo, 2022, s. 31).

Alaikäisen päihdeongelman hoito ja moniammatillinen yhteistyö

Alaikäisen päihdeongelman hoito tulisi järjestää ensisijaisesti nuoren ja hänen perheensä kanssa yhteistyössä. Tahdosta riippumatonta hoitoa tulee harkita, jos alaikäinen ei avohoidon tukitoimin ole pystynyt katkaisemaan vakavaa päihteiden käyttöä tai huumeiden käyttö on suonensisäistä. Nuori ei ole yleensä kovin motivoitunut päihteistä luopumiseen, jos hoito tapahtuu pakon kautta. Huumeiden käytöllään alaikäinen saattaa vaarantaa oman terveytensä ja kehityksensä. Tällöin voidaan tarvita väliintuloa eli interventiota, jolla pyritään saamaan alaikäisen huumeiden käyttö loppumaan. (Maikola, 2021, s. 5–6.)

Heino (2020, s. 127–132) kertoo nuoren hyvän päihdehoidon edellyttävän yhteistyötä eri toimijoiden, kuten päihdehuollon, nuorisopsykiatrian, lastensuojelun ja koulun oppilashuollon kesken. Nuorten päihteiden käyttö voi heijastella taustalla olevia ongelmia, kuten perheen sisäisiä ristiriitoja tai käyttäytymisen häiriöitä. Näiden taustatekijöiden tunnistaminen on keskeistä, jotta nuorelle voidaan valita tarkoituksenmukainen ja yksilöllisesti suunniteltu hoitomuoto. Mahdollisia menetelmiä ovat esimerkiksi motivoiva haastattelu, kognitiivinen käyttäytymisterapia, yhteisövahvistusohjelmat nuorille, palkitsemishoito sekä erilaiset monimuotoiset systeemiset terapiamuodot.

Keskeisimmät tutkimuslöydökset

Tässä opinnäytetyönä tehdyssä laadullisessa tutkimuksessa etsittiin vastauksia opinnäytetyölle asetettuihin tutkimuskysymyksiin; Millaisia näkemyksiä ammattilaisilla on alaikäisen päihteiden ongelmakäytön prosessista ja Miten ammattilaisten mielestä alaikäisen nuoren päihteiden ongelmakäytön prosessia tulisi edelleen kehittää. Tutkimustulosten perusteella nuorten päihteiden käyttö on kytköksissä laaja-alaisiin psyykkisiin, sosiaalisiin ja yhteiskunnallisiin haasteisiin. Mielenterveysongelmista voidaan mainita yleisesti esimerkkeinä ahdistus ja masennus, jotka voivat toimia hoitomotivaatiota heikentävinä tekijöinä. Nuoret saattavat käyttää päihteitä itselääkinnän välineenä vaikeiden tunnetilojen käsittelyssä. Tämä voi näkyä heidän arjessaan elämänhallinnan vaikeuksina, vetäytymisenä ja kiinnostuksen puutteena. Näistä haasteista muodostuu kokonaisuus, joita ei voida tarkastella irrallisina ilmiöinä. Puutteelliset selviytymiskeinot ja psykososiaalinen kuormitus ruokkivat päihteiden käyttöä.

Nuoren mahdollisuuksiin saada apua vaikuttavat merkittävästi sosiaaliset suhteet, erityisesti perheen ja ystävien osalta. Ne voivat joko tukea nuorta tai vaikeuttaa hänen tilannettaan. Hoitoon hakeutumisen esteenä voi olla esimerkiksi vanhempien oma päihteiden käyttö tai kiinnostuksen puute nuoren tilanteeseen. Riskejä lisäävät myös kaveripiirin ja ryhmään kuulumisen paine.

Nuoret osaavat usein salata päihteiden käytön. Ammattilaiselta puheeksi ottaminen vaatii herkkyyttä, taitoa lukea nuoren käyttäytymistä ja rakentaa hänen kanssaan luottamuksellinen suhde. Vetäytyvä käytös, sanojen valinta ja tunneilmaisut voivat vihjata päihteiden käytöstä. Avun hakemisessa nuoret eivät ole itse kovin aktiivisia. Hoito käynnistyy usein esimerkiksi koulun, sosiaalityön tai poliisin aloitteesta. Avun hakemista estävät tiedon puute ja pelot, jotka liittyvät erityisesti lastensuojeluun. Aina nuori ei myöskään tiedä, kenen puoleen voi kääntyä ja mitä oikeuksia hänellä on.

Hoitoprosessiin kaivataan selkeyttä ja alueelliset erot, vastuunjaon epäselvyys ja hoitopolkujen katkeaminen vaikeuttavat sujuvaa työskentelyä. Erityisesti tämä näkyy 17–18-vuotiaiden kohdalla, jotka voivat jäädä palveluiden ulkopuolelle. Hoitopolkujen selkeyttäminen, hoidon porrastaminen ja joustavat siirtymät nuoruudesta aikuisuuteen tarjoavat keinoja vastata näihin haasteisiin. Yhteistyötä pidetään välttämättömänä nuoren auttamisessa. Toisinaan moniammatillinen yhteistyö nähdään kuormittavana, kun toimijoita on paljon ja roolit ovat epäselvät. Tällöin nuoren kokemus

avun saamisesta voi jäädä pirstaleiseksi. Hyvän yhteistyön edellytykset muodostuvat selkeistä vastuista ja yhteisestä suunnasta. Tehokkaina menetelminä ammattilaisilla on käytössään motivoiva työote, psykoedukaatio ja perheen osallistaminen. Näillä keinoilla voidaan vahvistaa nuoren ymmärrystä tilanteestaan ja lisätä valmiutta sitoutua hoitoon. Samalla tuetaan vanhempia, joiden rooli nuoren toipumisessa on keskeinen.

Prosessin kehittämiskohteet

Tutkimuksen tulokset osoittavat, että alaikäisten päihdeongelmien hoitoprosessi edellyttää sekä rakenteellisia että sisällöllisiä uudistuksia. Tämän kehittämistyön tueksi alaikäisen nuoren päihteiden ongelmakäytön prosessi tarjoaa selkeän ja toimivan perustan, jonka jalkauttaminen käytäntöön edellyttää laaja-alaista ja systemaattista juurrutustyötä alueella. Merkittävimmiksi kehittämiskohteiksi nousivat hoitopolkujen yhdenmukaistaminen, helpompi pääsy palveluihin, tiedonkulun ja viestinnän parantaminen sekä moniammatillisen yhteistyön selkeyttäminen. Varhaisen puuttumisen onnistumista ja hoitoon sitoutumista voidaan edistää tukemalla perheitä ja vahvistamalla ennaltaehkäisevää työtä. Keskeistä on myös nuorten luottamuksen vahvistaminen palvelujärjestelmään, mikä edellyttää keinoja viranomaispelkojen vähentämiseksi.

Yhteenvedona voidaan todeta, että nuorten päihteiden käytön puheeksi ottaminen, tunnistaminen ja tilanteeseen puuttuminen vaativat selkeitä toimintarakenteita, vahvaa ammatillista osaamista sekä toimivaa moniammatillista yhteistyötä. Tämä tutkimus tuotti arvokasta laadullista ja kontekstiin sidottua tietoa, jota voidaan hyödyntää sekä ammattilaisten työn tukemisessa että alueellisten palveluiden suunnittelussa ja kehittämisessä.

Tämä artikkeli pohjautuu opinnäytetyöhön, jonka toteutti Toni Ranta ja ohjasi Virpi Välimaa. Opinnäytetyö löytyy osoitteesta: <https://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2025061022210>

LÄHTEET

- EHYT ry. (2024). *Eurooppalainen opas päihteidenkäytön ehkäisyyn. Näyttöön perustuvan ehkäisevän työn käsikirja päätöksentekijöille ja ehkäisevän työn ammattilaisille*. Carnivore Oy. Noudettu 16.5.2024 osoitteesta https://ehyt.fi/wp-content/uploads/2024/04/Eurooppalainen-opas-paihteidenkayton-ehkaisyyyn_s.pdf
- Finlex. *Päihdehuoltolaki 41/1986*. Noudettu 27.4.2024 osoitteesta <https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1986/19860041>
- Hautasuo, N. (2023). *Urheiluseuratoimintaan osallistuvien nuorten päihteiden käyttö: HBSC-LIITU 2022 -tutkimuksen tuloksia* [Pro gradu -tutkielma, Jyväskylän yliopisto]. JYX-julkaisuarkisto. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:ju-202306224074>
- Heino, T. (2020). *Mikä auttaa?: Tutkimusperustaiset ja käytännössä toimivat työmenetelmät teininä sijoitettujen lasten hoidossa*. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-569-8>
- Kristjansson, A. L., James, J. E., Allegrante, J. P., Sigfusdottir, I. D., & Helgason, A. R. (2013). Adolescent substance use and peer use: A multilevel analysis of cross-sectional population data. *Substance Abuse Treatment, Prevention, and Policy*, 8(27). <https://doi.org/10.1186/1747-597X-8-27>
- Layman, H. M., Dredze, M., Kozloski, M. J., & Villanti, A. C. (2022). Substance use among youth during the COVID-19 pandemic: A systematic review. *Current Psychiatry Reports*, 24(12), 653–666. <https://doi.org/10.1007/s11920-022-01357-8>
- Maikola, P. (2021). *Alaikäisten huumeiden käyttöön kohdistuvat interventiot*. [Kandinaatin tutkielma, Jyväskylän yliopisto]. Noudettu 25.4.2024 osoitteesta <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/79217/URN%3ANBN%3Afi%3Aju-202201031000.pdf>
- Nuortennetti. (2022). *Päihteet*. Noudettu 31.3.2024 osoitteesta <https://www.nuortennetti.fi/mieli-ja-keho/paihteet/>
- Ranta, T. (2025). *Alaikäisen nuoren päihteiden ongelmakäytön prosessi*. YAMK opinnäytetyö. Sosiaali- ja terveysala. Hyvinvoinnin asiantuntija. Vaasan ammattikorkeakoulu. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2025061022210>

Silen, M., Kataja, K., & Raitasalo, K. (2022). Ulkomaalaistaustaisten nuorten päihteiden käyttö: Kouluterveyskyselyn tuloksia vuosilta 2013–2019. *Yhteiskuntapolitiikka*, 87(4), 379–389.
<https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe202301123475>

Torrejón-Guirado, M.-C., García-Poole, C., Rivera de los Santos, F., Rodríguez-Meirinhos, A., & Almendros, C. (2024). What moderates the link between peers' and individual's substance use in adolescence? A systematic scoping review. *Addictive Behaviors*, 150, 107803.
<https://doi.org/10.1016/j.addbeh.2023.107803>

Väestöliitto. (2023). *Kuinka päihteiden käyttö voi vaikuttaa murrosiän kehitykseen?* Noudettu 31.3.2024 osoitteesta <https://www.hyvakysymys.fi/artikkeli/kuinka-paihteiden-kaytto-voi-vaikuttaa-murrosian-kehitykseen/>